

Medeniyetler İttifakı Medeniyetler Çatışmasına karşı – Dinler ve Medeniyetlerarası Diyalog nereye doğru ilerliyor?

Nur Batur

Sayın başkan,

Değerli meslektaşlarım,

“Dinler ve medeniyetler arasında diyalog nereye doğru gidiyor?” sorusuna bir karşı soruyla cevap vermek istiyorum.

“Dinler ve medeniyetler arasında gerçek anlamda bir diyalog var mı?” yoksa bir sağırklar diyalogu mu yaşıyoruz?

Ne yazık ki, son yıllarda dinler ve medeniyetler arasında tam bir sağırklar diyalogu yaşıyoruz ve yine yazık ki bu sağırklar diyalogu dünyayı her geçen gün biraz daha şiddet ortamına sürüklüyor.

11 Eylül’de New York’taki ikiz kulelere yönelik korkunç terör eyleminden bu yana sanki ilan edilmeyen bir üçüncü dünya savaşı yaşadığımızı düşünüyorum. Irak ve Afganistan başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde hem medeniyetler arasında hem de dinler ve hatta mezhepler arasındaki çatışma giderek şiddetleniyor ve uçurum kapanacağına giderek artıyor.

Peki nasıl bu noktaya geldik?

Bence, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında yüzyıllarca süren dinler ve medeniyetler arasındaki çatışmaya yeniden 1970’lerde sürüklenmeye başladık. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan sistemlerin sarsılmasına ve çökmeye başlamasıyla bu çatışma giderek şiddetlendi.

1970’lerin sonunda ilk deprem İran’da yaşandı. Amerika’nın desteklediği şah rejimi devrildi ve yerine yoksul kitlelerin sesi olacağını söyleyen radikal İslam rejimi geldi. Aslında bu, ABD’nin II. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu’da uyguladığı politikaların başarısızlığının ilk işaretiydi.

ABD, bölgedeki egemenliğini korumak ve petrol yataklarını kontrol etmek için yıllarca şah rejimi destekledi ama desteklediği rejim halkın beklentilerini göz ardı etti. Bunun sonucunda da ABD kendisi açısından hayati önem taşıyan petrol yataklarının kontrolünü kaybediyordu ve İran petrolünün kontrolü, batıya düşman İslam rejiminin eline geçiyordu.

Burada İran’da İslam’ın güçlenmesinde ve devriminin iş başına gelmesinde ABD’nin büyük hatası olduğunu vurgulamak gerekiyor. Çünkü ABD, birçok ülkede olduğu gibi, İran’da da çıkarlarını koruyabilmek için halkın taleplerine kulak tıkayan, yoksulluğun giderek artmasına

seyirci kalan diktatörlükleri destekledi ve sonuçta, halkı yoksulluktan kurtarmak için yeni bir ideoloji doğuyordu.

Bu ideoloji yeşil sosyalizm ya da İslam'dı.

İran devrimi sonrasında yaşananlara bakarsak, ABD İslam rejimini devirmek için birçok yöntem uyguladı. Herhalde bu yöntemlerden en önemlisi o zaman bölgenin en önemli askeri gücü olan Saddam Hüseyin'in desteklenmesiydi.

İran-İrak savaşı 10 yıl sürdü. Savaş boyunca Saddam'ın arkasında ABD ve batı vardı. Ama sonuçta Saddam rejimi beklendiği gibi İran rejimini yok edemedi. Aksine İran, İslam rejimi giderek bölgede daha etkin bir konuma gelmeye başladı. Bunun iki temel nedeni var.

Birincisi ABD, bölgede Suudi Arabistan başta olmak üzere petrol yataklarının kontrolünü elinde tutan krallıkları ve diktatörlükleri desteklemeye devam ediyor. ABD'nin yakın ilişki içinde olduğu bu tür yönetimler ise halktan kopuk bir yönetim biçimiyle yoksullukları ortadan kaldıramıyorlar.

Sonuçta, yoksul halk umudu İran İslam devrimiyle yeşeren siyasi İslam'da aramaya başladı. Yani halk kitlelerinin yoksulluktan kurtulmaması, siyasi İslam'ın da güçlenmesine neden olan temel faktörlerin başında geldi.

İran İslam devriminin yayılmasında rol oynayan ikinci önemli faktör de Filistin meselesi oldu.

Önce Filistin meselesine bakarsak, 1970'lerde İsrail'e karşı giderek güçlenen Filistin hareketi aslında sol tabana dayanan bir hareketti. Filistin hareketini Arafat'ın liderliğindeki el fetih grubuyla George Habbash

gibi sol ideolojiye dayanan liderlerin yönetimindeki gruplar yürütüyordu.

1970'li yıllarda hareketin İslami kökeni yok gibiydi. Demokratik, laik yapısı dolayısıyla da aslında Suudi Arabistan baştan olmak üzere birçok Arap ülkesi yönetimi için bir tehdit niteliği taşıyordu. Aradan geçen 30 yıl içinde Filistin davası Hamas ve Hizbullah gibi radikal İslami hareketlerin eline geçti. Sol gruplar ise neredeyse tümüyle gücünü yitirdi.

Yani, İslami hareketi gücünü, ABD'nin, İsrail'in ve batının bir türlü çözemediği Filistin sorunu gibi Arap halklarının desteklediği bir davadan almaya başladı ve Filistin davasına yaklaşımda, Arap ülkelerinin devlet kademesiyle sokaktaki halk kitleleri arasında giderek derinleşen bir uçurum ortaya çıktı. Kitleler işgal altındaki Filistin topraklarında, yani Gazze ve Batı Şeria'da doğan Hamas'ı desteklemeye başladılar.

Filistin davasının efsanevi lideri Yaser Arafat'ın ölümünden sonra ise bu uçurum daha da belirginleşti.

Ben 1970'lerin sonundan itibaren Filistin meselesini yakından izledim. İsrail'e, Gazze'ye ve Batı Şeria'ya birkaç defa gittim. Beyrut'tan sürülmesinden sonra Yaser Arafat'la görüşmeye Tunus'a gittim. Oslo anlaşmalarıyla Filistin topraklarına özerklik verilmesinin ardından, Yaser Arafat 1 Temmuz 1994'te Gazze'ye döndükten 2 ay sonra ben de Gazze'ye gidip Arafat'la görüştüm.

O sırada bir televizyon programı hazırlayıp sunuyordum. Arafat 27 yıldır giremediği topraklara başkan olarak dönmüştü ama işgal altındaki topraklarda artık farklı bir hava vardı. Arafat'ın liderliğindeki yıl-

larda Filistin davasının liderliğini üstlenen el fetih örgütü giderek yozlaşmış, yolsuzluk batağına sürüklenmişti.

Bu arada, işgal altındaki topraklarda Hamas diye yeni bir hareket doğmuştu. Hamas, radikal İslam'a dayanıyordu ve Filistin halkı için yeni bir umut olarak sahneye çıkmıştı. Hamas'ın güçlenmesinin temeldeki nedeni ise yoksul halkın Yaser Arafat'a ve El Fetih'e olan umutlarını yitirmesiydi.

Aslında Beyrut'tan Tunus'a sürülen ve dost olarak baktığı Tunus'ta bile kuşkuyla karşılanıp El Fetih gerillalarının silahlarını bile teslim etmek zorunda kalan Yaser Arafat'ın batıyla uzlaşmaktan başka bir çaresi yoktu. Oslo anlaşmasını imzalayarak Filistin halkına yeniden bir umut ve gelecek yaratmaya çalışıyordu. Ama işgal altındaki topraklardaki yoksul halk yeni bir umut arayışı içindeydi.

Yoksulluktan kurtaracak süratli bir değişim görmek istiyordu.

ABD ve AB Arafat'ın dönüşünün ardından halkın beklentilerine cevap verecek bir ekonomik destek başlatmış olsalardı Hamas'ın gücü kırılabilirdi. Ama yardımın gecikmesi zaten yaşlı ve hasta olan Arafat'ın giderek gücünü kaybetmesine yol açtı.

Lübnan'da ise yine Filistin davası için İsrail'e karşı silahlanan ve arkasında da İran olan bir başka hareket vardı. Eğer Arafat Gazze'ye döndüğü zaman 1 milyon insanı yoksulluktan kurtaracak bir ekonomik kalkınma sağlayabilseydi, bugün Ortadoğu İslami terör tehlikesiyle böylesine karşı karşıya kalmazdı.

Avrupa Birliği'nin ya da Amerika'nın 1 milyon nüfuslu bir devleti ekonomik açıdan ayağa kaldırmasının hiç de zor olmadığını düşünüyo-

Medeniyetler İttifakı Medeniyetler Çatışmasına karşı – Dinler ve Medeniyetlerarası Diyalog nereye doğru ilerliyor?

rum. Bu ne yazık ki yapılmadı. El Fetih'teki yozlaşmayı da önleyemeyen Arafat giderek zayıfladı ve Hamas ise giderek güçlendi ve bugünkü konumuna geldi. Artık Filistin meselesinde başrolde Hamas oturuyor ve ne İsrail ne de Amerika Hamas'la başa çıkamıyor.

Son 30 yılda bölgedeki siyasi tabloyu da değerlendirirsek İslam hareketinin giderek güçlendiğini görüyoruz. Lübnan'da İran'ın desteklediği Hizbullah çok güçlü duruma geldi. Hizbullah da hem Filistin meselesini hem de yoksulluğu bayrak olarak kullanıyor. Mısır'daki siyasi gelişmeler de siyasi İslam'ını giderek güçlendiğini gösteriyor. Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek hala tek adam olmasına ve ülkeye hakim görünmesine rağmen giderek güçlenen bir Müslüman kardeşler hareketi var. Terör eylemleriyle sesini duyuran Müslüman kardeşlerin artık devletten daha süratle yoksul halka ulaştığı ve yardım akıttığı söyleniyor. Müslüman kardeşlere maddi kaynağın ise bazı körfez ülkelerinden geldiği belirtiliyor. Kısacası, bölgenin en önemli ülkelerinden biri olan ve daima ABD'ye yakın politikalar izleyen Mısır da giderek İslam'laşıyor.

Fransa'ya yakın olarak görünen Cezayir'de ise daha trajik bir olay yaşandı. İslamlaşma hareketinin kökünde yine halktan kopuk bir yönetimin ve yoksulluğun olduğu görülüyor. Yönetimi uzun süre elinde tutan, Fransa'da eğitim görmüş, Batı yanlısı elit, halkın ihtiyaçlarını karşılayamadı. Halktan koşturdu. Fransa, Cezayir'deki siyasi, ekonomik ve sosyal tabloyu çok iyi bildiği halde, yönetimle işbirliği yapmayı tercih etti.

Ben, 1991'de, siyasi İslam hareketinin güçlü örgütü Fis'in iktidarı ele geçirmek üzere olduğu genel seçimler öncesinde Cezayir'e gittim. Cezayir gibi doğalgaz ve petrol zengini bir ülkede halk öylesine fakirdi

ki, başkentte 20 kişinin yaşadığı ve gece nöbetleşe uyudukları evler vardı.

Sonuçta Cezayir ordusu darbeyle siyasi İslam'ın ülke yönetimini ele geçirmesini önledi. Ama daha sonra ülke kan gölüne döndü. 10 yılda 200 bin insan öldü. Cezayir, hala yaralarını sarmaya çalışıyor. .

Ben İslam radikalizmin ve medeniyetler arasındaki çatışmanın ABD'nin II. Dünya Savaşındaki sonra Ortadoğu'da uyguladığı yanlış politikaların bir sonucu olduğu kanısındayım. ABD, savaş sonrasında Avrupa'da ve Japonya'da barışı ve demokrasiyi yerleştirmek için başarılı bir politika uyguladı.

Doğu Bloku'nun çöküşünün ardından Avrupa'da sarsılan dengelerin büyük sarsıntılara yol açmamasında Avrupa Birliğinin rolü oldu. Başka bir deyişle, ABD'nin soğuk savaş döneminde Avrupa'da uyguladığı politikanın başarısı Avrupa birliğinin güçlenmesiydi ama üçüncü dünya ülkelerinde başarısız ABD'nin aynı başarıyı söylemem mümkün değildir.

Bu soğuk savaş döneminde Ortadoğu'da kurulan dengeler Sovyetlerin dağılmasıyla altüst oldu. ABD, Sovyetler Birliği'nin çekilmesiyle boşalan yeri yanlış politikalarda doldurmaya kalktı. Yeni bir dünya gücü olarak sahneye çıkmaya başlayan Avrupa Birliği ise arka bahçesi olan Yugoslavya'nın dağılışı sırasında da etkin olamadığı gibi, Ortadoğu'da da varlık gösteremedi. Aksine Avrupa Birliği, ortak bir dış politika belirleyemedi. Savunma politikasını da oluşturamadı ve son derece çekişen bir politika izledi.

Sonuçta Ortadoğu tamamen ABD'ye kaldı ve bu da siyasal İslam'ın doğuşunu gündeme getirdi. ABD ne yazık ki yanlış politikalarını hala

*Medeniyetler İttifakı Medeniyetler Çatışmasına karşı –
Dinler ve Medeniyetlerarası Diyalog nereye doğru ilerliyor?*

sürdürüyor. Irak'ın işgali bunun en son örneğidir. Bölgeye İslam rejimini ihraç etmeye çalışan iki ülke var. İlki İslamiyet'te iki mezhepten biri olan Şiiğin temsilcisi İran'dır. İkincisi ise İslamiyet'te ikinci güçlü mezhep olan Sunni'liğin en radikal temsilcisi Suudi Arabistan'dır.

ABD, İran rejimini devirmek için Saddam yönetimindeki Irak'ı destekleyen politikasında başarısız oldu. Daha sonra da demokrasiyi getirmek hedefiyle Irak'ı işgal edip Saddam'ı devirerek başlattığı askeri ve siyasi politikada da giderek daha fazla batağa sürüklendi. Bugün Basra bölgesi İran'a yakın olan Şiiilerin egemenliği altındadır. Sunni'ler ile Şii'ler arasında her gün yüzlerce Irak'lı sivilin ölümüne neden olan şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. Irak'ın parçalanması kaçınılmaz görülmektedir. Bölgeye Sunni devrimini ihraç etmek için yıllardır para harcayan Suudi Arabistan kralına da ABD desteği sürmektedir.

Medeniyetler ve dinler arasında yaşanan ürkütücü çatışmayı önlemede Avrupa birliğinin tarihi bir sınavdan geçtiğini düşünüyorum. Her şeyden önce Avrupa birliği, bölgede radikal İslam'ın güçlendiği ülkelerde siyasi ve ekonomik açıdan daha etkin politikalar izlemelidir. ABD'nin Arap dünyasında büyük tepkiye yol açan politikaları karşısında Avrupa birliğinin aktif politikalarla yoksul halklar için yeni bir umut ışığı yakabileceği kanısındayım. AB, Ortadoğu'da Filistin meselesinin çözümünde aktif rol oynamalıdır. Dünyada barışı için adım atıp, 1 milyon Filistinliyi yoksulluktan kurtarmak gerekiyor. Avrupa Birliği artık elini taşın altına sokmalıdır.

Bu noktada, Türkiye'deki siyasi gelişmeler ve Türkiye'nin AB üyelik hedefi üzerinde de durmak istiyorum.

ABD'nin son yıllarda bölgede giderek güçlenen radikal siyasi İslam'ı

önlemek için “ılımlı demokratik İslam” modelini uygulamaya soktuğu yolunda Türkiye’de yaygın bir görüş var. Bunun için de en uygun ülkenin Türkiye olduğu düşünülüyor.

1920’de kurulan laik Türkiye Cumhuriyeti’nin tüm İslam dünyası için bir model oluşturamadığı görüşü ABD başta olmak üzere batılı bazı karar odaklarında nedense giderek güçlendi ve böylece Türkiye’de ılımlı İslam modeli desteklenmeye başlandı.

Aslında son dönemde birkaç yönlü bir paradoks yaşanıyor. Türkler Atatürk devrimleriyle birlikte, Hıristiyan dünyasıyla olan yüzyıllara dayanan çatışmaya son verdiler. Hıristiyan fobisini aşip tamamen batıyla işbirliğine yöneldiler. 1950’lerden itibaren Avrupa da, yüzyıllarca savaştığı Türkleri temel kuruluşlarına alarak Türk ve İslam fobisini aştı. Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan bütün Avrupa kuruluşlarına girdi. Avrupa konseyinin kurucu üyesi oldu. Bütün Avrupa kuruluşlarında yerini aldı. Soğuk savaş döneminin en güçlü savunma örgütü olan NATO’ya da katıldı.

Soğuk savaş yıllarında Türklerin Müslüman oluşunun üzerinde duran olmadı. 1963 yılında da Türkiye, tam üyelik hedefiyle ortak pazarla anlaşma imzaladı. Ama bugün geldiğimiz noktada, aradan geçen 50 yılda yeniden İslam ve Hıristiyan tartışmasına sürüklendik. İlginçtir, sanki Türkiye’deki bazı siyasi kadrolar da ılımlı İslam modelini giderek daha fazla benimsedi. Başbakan başta olmak üzere tüm bakanlar “ılımlı demokratik İslam’dan ve bu yapıyla Avrupa Birliği’ne üye olmaktan söz etmeye başladı. Avrupa’da ise Avrupa Birliği’nin temelini Hıristiyan kültürüne dayandığını en üst düzeyde söyleyenler duyulmaya başlandı. Bunu ilk söyleyen eski Fransa Cumhurbaşkanıydı ama son söyleyen o olmadı. Papa bile Avrupa değerlerinin Hıristiyanlığa da-

yandığını söyledi.

Bugün dinler ve medeniyetler arasındaki çatışmayı durdurmak için hem Türkiye'ye hem de Avrupa Birliği büyük sınav veriyor. Atatürk'ün devrimlerinin Türk toplumunu çağdaş dünyaya açtığını ve yaklaştırdığını herhalde hiçbirimiz tartışmıyoruz. Türkiye'de tartıştığımız Atatürk sonrası dönemde Türkiye'nin demokrasiye geçiş sancısıdır. Laik cumhuriyeti tartışmak, Türkiye'nin batı değerlerinden kopuşu anlamına geliyor ki, bunun ne batıya ne de bölgeye yarar sağlayacağını düşünüyorum. Din ve devlet işlerini ayırmış, bütün dinlere eşit yaklaşan devlet yapısıyla Türkiye, tüm İslam dünyası ve Arap dünyası için bir model olmaya devam etmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen 80 yıl içinde Türkiye demokrasiyi güçlendirmede, insan haklarını geliştirmede ne yazık ki istenen sonucu hala alamadı. Bu doğrudur. 80 yılda hatalar yapıldı. Demokrasinin temeli olan uzlaşma kültürü ne yazık ki Türkiye'de güçlendirilemedi. Eğer şimdiye kadar yapılan hatalar "demokratik" yapı içinde düzeltilirse, Türkiye demokratik laik çağdaş cumhuriyetiyle siyasi İslam tehdidine karşı başarılı bir model olacaktır.

Bunun kanıtının, Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde sokaklara dökülen milyonlarca Türkün olduğu kanısındayım, çünkü Türk halkı çağdaş laik Türkiye'ye sahip çıktığını göstermiştir.

Buna karşılık, Avrupa birliği ülkelerindeki siyasi ve sosyal gelişmelerin son derece kaygı verici olduğu kanısındayım. Giderek güçlenen milliyetçilik, ırkçılık ve hatta Hıristiyanlık bilinci geleceğe umutla bakmamızı engelliyor. Ortadoğu'da ve İslam dünyasında etkin politikalar uygulamakta geciken Avrupa birliği aslında en büyük sınavı Türkiye

politikasında veriyor.

Türkiye’de ve İslam dünyasında herkes şu soruyu soruyor:

- Avrupa Birliği, “Hıristiyan değerlerine” dayandığını savunup “İslam ülkesi” diyerek Türkiye’yi dışlayacak mı?

- Türkiye’yi almamak için binbir engel mi çıkartacak?

- yoksa, AB demokratik laik Türkiye’nin sosyal ve ekonomik sorunlarını aşmasına yardım mı edecek?

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş’ın bitişiyle şiddetlenen dinler ve medeniyetler arasındaki çatışmayı durdurabilecek en önemli güç olarak görünüyor. Ama Avrupa Birliği’nin öncelikle kendi içindeki “ırkçılık, milliyetçilik ve dine dönüş eğitimlerini” durdurup küresel bir oyuncu gibi hareket etmesi gerekiyor.

Bu açıdan da bence Türkiye’nin desteklenmesi gerekiyor. Laik, çağdaş, demokratik Türkiye’nin desteklenmesi ve Yunanistan, İspanya ve Portekiz örneğinde olduğu gibi Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınması dinler arasındaki çatışmanın önlenmesi bakımından büyük önem taşıyor.

“İlimli demokratik İslam” gibi modellerle Türkiye’yi bir yere sürüklemenin ne ABD’nin ne de Avrupa Birliği’nin yararına olacağı kanısındayım. Avrupa Birliği tarihi bir sınavla geçiyor.

Ümit edelim bu sınavı başarıyla atlatsın.